सन् २०१८-२०१९ मा ग्रामिण विकास केन्द्रिय विभागबाट पोखरा महानगरपालिका वडा नं २१ को लागि तयार गरिएको पर्यटन गुरुयोजनाको सारंश

निर्मलकृस्ती एकीकृत पर्यटन गुरु योजना

१. परिचय

पर्यटन आधुनिक समय र सभ्यतामा मानव स्थान विशेषमा गतिशीलता बढाउने सबैभन्दा महत्त्वपूर्ण मनोरञ्जन व्यवसाय हो जहाँ पर्यटक, उद्यमी र सरकारको विचमा अन्तरक्रियात्मक सहसंबन्ध हुन्छ । पर्यटनले विदेशी मुद्रा (आदानप्रदान) आय आर्जनका साथै राष्ट्रिय र क्षेत्रीय आर्थिक विकासमा आर्थिक र रोजगारीका अवसरहरूको सिर्जना गरि प्रत्यक्ष र अप्रत्यक्ष करको माध्यमबाट सरकारी राजस्वमा योगदान गर्दछ।

यदि व्यवधान व्यवस्थित गरियो भने पर्यटन अत्यन्त आकर्षक उद्योग हो। ठीक तरिकाले व्यवस्थित पर्यटनले आर्थिक वृद्धिको लागि समर्थन गर्नुका साथै जीवन शैलीको स्तर बढाउन सक्छ र पाहुनाहरुको सत्कार गर्ने समुदायमा विकासको अन्य स्वरूपहरु लाई पनि राम्रो बनाउदछ ।

संस्कृति, पर्यटन र नागरिक उड्डयन मंत्रालयको माध्यमबाट नेपाल सरकारले नेपाल को १० वर्षीय राष्ट्रीय पर्यटन रणनीतिक योजना (NTSP) (२०१६-२०२५) तयार गरेको छ। यस योजनाले नेपालमा पर्यटन विकासको भविष्यको लागि एक कार्यन्वयनको रुपरेखाका साथै देश भित्र पर्यटनका सात प्राथमिकताका क्षेत्रहरू पहिचान समेत गरेको छ जस्मा पोखरा उपत्यका नेपालमा आधुनिक पर्यटनको एक अग्रगामी स्थानको रुपमा लिईएको छ।

२. निर्मलकृस्तीः एक पर्यटनको केन्द्रस्थल

निर्मलकृस्ती पोखरा महानगरपालिकाको एक महत्वपुर्ण वार्ड हो, जहा पर्यटन विकास को लागि चाहिने आधारभुत उत्पादनहरु पाउन सकिन्छ। अर्को अर्थमा निर्मलकृस्ती बृहत्तर पोखराको पर्यटनको महत्वपुर्ण अंशको रुपमा लिन सकिन्छ ।

निर्मलकृस्ती-२१ कास्कि जिल्लामा रहेको महानगरीय शहरको तेत्तिस वार्डहरु मध्ये एक हो र यसलाई मानव विकासको परिप्रेक्ष्य (०.५७६) बाट हेर्दा ७७ जिल्लाहरु मध्ये तेस्रो स्थानमा रहेको छ । जनगणना २०६८ अनुसार निर्मलकृस्तीको जनसंख्या ९,०९० हो जस्मा पुरुष ३,८८६ र महिला ५,२०४ छन् ।

निर्मलकृस्ती वनस्पति र पशुपंक्षीहरूका लागि धनि छ। निर्मलकृस्तीमा वनस्पति वन (जस्तै चिर्पेन), निश्चित वन (जस्तै चिलाउने), मनसून वन (जस्तै साल), रेभरी वन (जस्तै, खैर), औषधी संबन्धि बिरुवाहरु (जस्तै असुरो, अमला) र १०० भन्दा बढी प्रमुख फलहरु पाईन्छ ।

निर्मलकृस्तीमा साधारणतया हरियो सागपातहरुमा हरियो सिमि, काउली, गोभी, बैंगनी, साग (सागर, पालक), करेला, आलु, नेपाली मुला, स्क्वैश, गोलभेडा र अन्य मौसमी स्थानीय सागपातहरु पाईन्छ ।

निर्मलकृस्ती भित्र पशुपंक्षीहरू पनि विविध पाईन्छ । स्तनपानका केही प्रमुख प्रजातिहरू सामान्य बाघ, जंगली बिरालो, गंगटो-खाने न्याउरी मुसा, मास्कड पाम सिभेट, इन्डियन क्रेड पोर्चुइन, अन्य हुन्। निर्मलकृस्तीमा २० प्रजातिहरु भन्दा बढी पक्षीहरु पाईन्छ । घस्रने विभिन्न प्रकारका जन्तुहरु जस्तै सर्प, छेपारो, कछुआ, गोही र भ्यागुताका प्रजातिहरू पाईन्छ ।

निर्मलकृस्तीबाट उत्तरतिर सेता र सुन्दर हिमालय श्रृंखलाहरु जस्तै धौलगिरी, माछापुछ्रे, अन्नपुर्ण र मनासुलुको गोदमा अवस्थित पूर्ण पोखरा उपत्यका र हरियाली दृष्य देख्न सकिने प्राकृतिक र पर्यटन उत्पादन को लागी चाहिने संभावनाहरु पाईन्छ । त्यस्तै निर्मलकृस्तीबाट दक्षिणी भागको सुरौदीको हरियाली वातावरण र संगै जोडिएको स्यांग्जा जिल्लाको मनोरमणीय दृष्य पनि देख्न सकिन्छ। निर्मलकृस्तीलाई पोखरा उपत्यकाको पर्यटनको दक्षिणीभेगमा अवस्थित केन्द्रस्थलको रुपमा बनाउन सकिन्छ। निर्मलकृस्तीको बहु-सांस्कृतिक समाज पर्यटन अनुकूल पाईन्छ ।

२. निर्मलकृस्तीः एक चुनौति

पर्यावरणीय दृष्टिकोणबाट निर्मलकृस्तीको भू-भाग पहिरो र भूकम्पको लागि पनि संवेदनशील छ । निर्मलकृस्तीमा इन्टरनेट र वाई-फाई उपलब्धता सीमित छ। हाल स्थानीय / प्राविधिक पर्यटन विकास योजना र राष्ट्रिय पर्यटन रणनीतिक योजना (NTSP) को बीच कुनै संबन्ध छैन - वास्तविक र छानिएका प्राथमिकताहरू बीच सामानजस्यता छैन। निर्मलकृस्तीमा पर्यटन उत्पादनहरुको गुणस्तर निम्नस्तरको छ र अन्तराष्ट्रिय पर्यटकहरुलाई आकर्षण गर्ने परम्परागत वास्तुकलाको महत्वमा पनि कमि छ ।

३. एकीकृत पर्यटन गुरु योजना

एकीकृत पर्यटन गुरु योजना पर्यटन क्षमताहरुको योजनाको एक व्यापक दस्तावेज हो। यो गहन कागजात हो। यस अध्ययनको मुख्य उद्देश्य निर्मलकृस्तीको एकीकृत पर्यटन गुरु योजना तयार पार्नु हो र यस्को तीन विशेष उद्देश्यहरु निम्नानुसार छन:

- निर्मलकृस्तीको पर्यटन विकास को वर्तमान स्थिति को रूपरेखा तयार गर्ने;
- निर्मलकृस्तीको पर्यटन क्षमता र रणनीतिहरू पत्ता लगाउन; र
- स्थानीय तहमा पर्यटन क्षमताहरूको संभाव्यताको डिजाइन गर्न।

४. विधि

यो प्रतिवेदन तथ्याङ्कको संग्रह, पर्यटन विकासको क्षमताहरू र दर्जनौं निर्मलकृस्तीका बौद्धिक / सदियौ देखि बसोबास गर्दै आएका जनता, पर्यटक व्यवसायी, पर्यटक विद्यार्थीहरू, र विकास साझेदार / सरोकारवालाहरुद्वारा प्रदान गरिएको दिशानिर्देश हो। अध्ययन प्रकृयाकी आधारमा हेर्दा निर्मलकृस्ती

पोखरा महानगरपालिकाको एक नयाँ स्थापित वार्ड हो जहा निर्मलपोखरी र कृस्ती दुवैमा पर्यटनको सम्बन्धि संभाव्यता अध्ययन गरिएको गहन समीक्षा हो। विभिन्न सहभागीहरूसँग सहभागी हुने गरि दुवै विधिहरु जस्तै ग्रामीण मूल्याङ्कन (PRA) र समूहगत छलफल (FGD) कृस्ती, निर्मलपोखरी र बिरौटामा सञ्चालन गरिएको थियो । अध्ययनको दौरानमा अनुसन्धानकर्ताहरुको समूहले अध्ययनक्षेत्र को निरिक्षण गरे, स्थानीय घटनाहरुलाई अवलोकन गरे, स्थानीय जनताहरु संग साक्षात्कार हुनकोलागि छलफलको कार्यक्रमहरु संचालन गरे, सरकारी कर्मचारी र तिनीहरूको विचार, अनुभव, र रायहरू संकलन गर्नुका साथै स्थानीय सांस्कृतिक प्रदर्शनमा पनि सहभागीता जनाएका थिए।

५. निर्मलकृस्तीलाई पर्यटन क्षेत्र बनाउदा अपनाईने गतिविधिहरु

निर्मलकृस्ती पैदल यात्राको लागि सुन्दर स्थान हो र यसको पर्यटिकय सम्भावना पोखरा महानगरपालिकाको अन्य वार्डहरु भन्दा उच्च श्रेणीमा छ । त्यसैले निर्मलकृस्तीमा ट्रेकिङ मार्गहरू, जीप र पोनी सफारी, साइकल यात्रा र बिहानको व्यायमको लागि उच्च विकल्पहरूको रुपमा विकास गर्न सकिन्छ । जंगल सफारी, पक्षी अवलोकन, अल्ट्रा प्रकाश, फुर्सेखोलामा बंगी जम्प र उत्तरमा अवस्थित हिमालय दृश्यहरुको लागि यो महत्वपुर्ण स्थान मान्न सकिन्छ । ठुलोस्वारा, धुरसेनी र चिलाउनेखर्कमा मगर समुदायबाट स्थापना भएका होमस्टे घरहरू पर्यटकहरुको लागि आकर्षण हुन सक्छन। कृषि पर्यटनको लागि गैरीगाउ अर्को आकर्षण स्थल हो । निर्मलकृस्तीको मूल आकर्षण बहुउद्देश्य मेगा टावर हुन सक्छ । त्यसैले स्थापना गरिने तीन दृश्य टावरहरू जस्तै मटिखान, फोकसिन्कोट, र डाडाकोपोखरी निर्मलकृस्तीको सबैभन्दा संभावित स्थानहरु हुन जहाबाट पोखरा उपत्यकाको दृष्य अवलोकन गर्न तुलनात्मकरुपमा आकर्षण मानिन्छ ।

यी पर्यटन क्षेत्रहरुलाई स्तरीय बनाउन स्थानीय सरकारको सहयोगमा निजी क्षेत्र खास गरेर होटल व्यबसाहीहरु र समुदायमा आधारित संस्थाहरू जस्तै होमस्टे संचालकहरुलाई प्रोत्साहन दिइनु पर्दछ । यस क्षेत्रमा पर्यटन गतिविधिहरूको विकासको लागि वित्तीय संस्थाहरू, मिडिया र पर्यटन प्रबर्धनकारी संस्थाहरूको भूमिका महत्वपुर्ण मानिएको छ। त्यसैले पोखरा महानगरपालिकाको अन्य वार्डहरुका साथै स्याग्जा जिल्लाको फेदीखोला गाउ नगरपालिका र तनहु जिल्लाको शुक्लागण्डकी नगरपालिकासंग निर्मलकृस्तीको सञ्जाल पदोन्नति र विकासको लागि छोटो, मध्यम र दिर्घकालिन रणनीतिहरु लागि सिफारिश गरिएको छ । यसका लागि मुख्य पर्यटन उत्पादनहरु प्राप्त गर्न प्रत्येक प्रमुख कार्य गतिविधि (Key Task Activity: KTA वा प्रकाग) संचालन गर्न निम्नानुसार सुझाव तथा सिफारिसहरु गरिएका छन्:

प्रकाग १: निर्मलकृस्तीको पर्यटन विकास योजनाहरूको लागि नीति र योजना बनाउने ।

प्रकाग २: निर्मलकृस्तीको पर्यटन उत्पादन सुधार- १० भन्दा बढि सार्वजनिक पर्यटन आकर्षणहरुको लागि स्तरिय आगन्तुक पुर्वाधारहरु तयार गर्ने , तथा५० किमी पैदल यात्राको लागि गोरेटो बाटो बनाउने ।

प्रकाग ३: पर्यटन उत्पाद विकास - ६ होमस्टे निर्माण गर्ने, १० भन्दा बढी सार्वजनिक पर्यटक आकर्षणहरू बिस्तार गर्ने, ३ दिने आगन्तुक मनोरञ्जन सुविधाको लागि पुर्वाधार निर्माण गर्ने, ५० किमी नयाँ पैदल यात्रा/साइकल चलाउने मार्ग बनाउने, यात्राको लागि गोरेटो विस्तारित गर्ने र पानीमा आधारित पर्यटक गतिविधिहरु गर्न वाटर फ्रण्ट निर्माण गर्ने ।

प्रकाग ४: पर्यटन समर्थन पुर्वाधारहरु र सेवाहरू - पर्यटन सेवा र सूचना केन्द्र स्थापना गर्ने; निर्मलकृस्ती भित्र र यस्को वरिपरि फोहरको व्यवस्थापन गर्ने, सुविधा उपलब्ध गराउने, इन्टरनेट र Wi-Fi क्षमता बृद्धि गर्ने।

प्रकाग ५: पर्यावरण व्यवस्थापन र संरक्षण- राष्ट्रिय भवन निर्माण संबन्धि नियमहरू लागु गर्ने; पर्यावरणीय निर्देशनहरू लागु गर्ने ऐतिहासिक संपदा तथा प्राकृतिक क्षेत्रहरुको संरक्षण गर्ने, ठोस सामानहरु जस्तै सिसालाई व्यवस्थापन गर्ने ।

प्रकाग ६: आगन्तुक सूचना प्रावधान र व्यवस्थापन- मुख्यद्वारमा पर्यटन सडक चिन्ह समावेश गरि पर्यटन जानकारी बोर्ड स्थापना गर्ने, पर्यटन गाइडबुक तयार गर्ने, अनलाइनमा पर्यटकहरु/सहायता टोलीहरूको दर्ताको व्यवस्था गर्ने।

प्रकाग ७: लगानी र अनुदान -पर्यटन सम्बन्धी समुदाय सहकारी संस्था स्थापना गर्ने।

प्रकाग ८: साझेदार र सम्बन्ध- सार्वजनिक-निजी साझेदारी (पीपीपी) को आधारमा स्थानिय सरकार तथा निजि क्षेत्र होटल/होमस्टे संघसंसस्थाहरु लगाएत अन्य सरकारवालाहरुसंग साझेदार गर्ने ।

प्रकाग ९: छुट/सुविधाहरू र सम्झौताहरू- समुदाय, जिल्ला अधिकारी र निजी क्षेत्रहरु बीचमा छुट/सुविधाहरू संबन्धि सम्झौताहरू (MoU) गर्ने ।

प्रकाग १०: तालिम र जागरूकता - सार्वजनिक पर्यटन जागरूकता अभियान चलायने।

प्रकाग ११: मार्केटिंग र प्रचार -५ वर्षे मार्केटिंग रणनीति; वेबसाइट र पोर्टल को विकास गर्ने; नेपाल-भारत धार्मिक गन्तव्य क्षेत्र सम्बन्धि प्रचारप्रसार तथा मार्केटिंग गर्ने ।

६. प्राथमिकताको परियोजनाहरू

आठ प्राथमिकताको परियोजनाहरू (प्राप) र यससंग सम्बन्धित प्रमुख कार्य गतिविधिहरू सुरूवात गर्नको लागी निम्न सुझाव र सिफारिस गरिन्छ:

प्राप # १: पर्यटन विकासको सहयोगको लागि नीतिहरूको निर्माण गर्नु पर्ने ।

प्राप # २: छानिएका सार्वजनिक पर्यटक आकर्षणहरूको सुधार गर्नु पर्ने ।

प्राप # ३: छानिएका ट्रेकिङ मार्गको स्तरवृद्धि र विकास गर्नु पर्ने ।

प्राप # ४: ३ दिने आगन्तुकको मनोरञ्जन विकास गर्नु पर्ने ।

प्राप # ५: पर्यटन सेवा र जानकारीको श्रोतहरु विकास गर्नु पर्ने ।

प्राप # ६: इन्टरनेट आधारित र एकीकृत पर्यटन जानकारी प्रणालीको विकास गर्नु पर्ने ।

प्राप # ७: पर्यटक सम्बन्धी वित्तपोषण सुविधा र संयत्रको स्थापना गर्नु पर्ने ।

प्राप # ८: पर्यटन समितिका र चयन गरिएका समुदायहरूको लागि पर्यटनको जागरूकता र कौशल प्रशिक्षणको व्यवस्था गर्नु पर्ने ।

प्रस्तावित निर्मलकृस्ती पर्यटन विकास कार्यक्रम (NTDP) अन्तरगत २४ मेगा परियोजनाहरु लाई लागू गर्नको लागि प्रभावशाली समितिको आवश्यकता भएको हुदा तुरुन्त गठन गर्नु पर्ने देखिन्छ ।